

СОЛИҚЛАРГА РИОЯ ҚИЛИШНИНГ ИЛМИЙ НАЗАРИЯЛАРИ

Очилов Адҳам Музаффарович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий
асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази

Аннотация. Мақола солиқ қонунчилиги, солиқ тўловчиларнинг мажбуриятлари ва солиқ маъмуриятчилиги органларининг ролига қаратилган. Шунингдек, у умумий муаммолар, жумладан, солиқ тўлашдан бўйин товлаш, мураккаб солиқ қонунчилиги ҳамда солиқ қоидаларини янада аниқроқ ва соддалаштириш зарурлиги бўйича хулосалар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ мажбуриятлари, солиқлар, йиғимлар, солиқ тўлашдан бўйин товлаш, солиққа тортиш.

НАУЧНЫЕ ТЕОРИИ НАЛОГОВОГО КОМПЛАЕНСА

Очилов Адҳам Музаффарович

Научно-исследовательский центр «Научные основы
и проблемы развития экономики Узбекистана» при
Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В статье рассмотрено налоговое законодательство, обязанности налогоплательщиков и роль органов налогового администрирования. В нем также делаются выводы по общим проблемам, включая уклонение от уплаты налогов, сложное налоговое законодательство и необходимость большей ясности и упрощения налоговых правил.

Ключевые слова: налоговые обязательства, налоги, сборы, уклонение от уплаты налогов, налогообложение.

SCIENTIFIC THEORIES OF TAX COMPLIANCE

Ochilov Adham Muzaffarovich

Research center "Scientific bases and problems of development of the economy of Uzbekistan"
under the Tashkent State University of Economics

Abstract. The article focuses on tax legislation, taxpayers' obligations and the role of tax administration bodies. It also draws conclusions on common problems, including tax evasion, complex tax legislation and the need for greater clarity and simplification of tax rules.

Key words: tax obligations, taxes, levies, tax evasion, taxation.

Кириш.

Солиқлар давлатнинг молиявий сиёсати ва бошқарувининг асосий жиҳати бўлиб, давлатни зарур бўлган молиявий ресурслар билан таъминлайди. Солиқ тўловчиларнинг солиқ қонунлари ва қоидаларига қай даражада риоя қилишлари мамлакат даромадларини йиғиш бўйича саъй-ҳаракатларнинг муваффақиятини аниқлашда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Иқтисодий барқарорликни таъминлаш, давлат дастурларини молиялаштириш ва ижтимоий тенгликни таъминлаш учун солиққа риоя этишнинг юқори даражаси жуда муҳимдир. Аксинча, қонунчиликка риоя қилишнинг паст даражаси даромадларнинг камайишига, бюджет тақчиллигига ва аҳолининг солиқ тизимига ишончини йўқотишига олиб келади.

Солиқ қонунчилигини ўрганиш миллий чегаралар билан чегараланиб қолмайди, чунки у универсал аҳамиятга эга бўлган глобал муаммодир. Хорижий мамлакатларнинг солиқ қонунчилигини ошириш борасидаги тажрибасини тушуниш ҳар қандай давлатнинг сиёсатчилари ва солиқ маъмурлари учун қимматли тушунчаларни бериши мумкин. Турли мамлакатлар томонидан қўлланиладиган стратегиялар ва мувофиқликка таъсир этувчи омилларни ўрганиш орқали ушбу тадқиқотимизда турли минтақаларда солиққа риоя қилиш ҳолатини ҳар томонлама таҳлил қилишга ҳаракат қилганмиз.

Адабиётлар шарҳи.

Солиқ қонунчилигини белгиловчи омилларни кўриб чиқишдан олдин, солиққа риоя қилиш хатти-ҳаракатларини тушуниш учун назарий асосни яратиш жуда муҳимдир. Жисмоний шахслар ва корхоналар нима учун солиқ қонунчилигига риоя қилишни ёки уларга риоя қилмасликни танлашини тушунтириш учун турли назариялар ишлаб чиқилган. Ушбу назарияларни тушуниш турли илмий тадқиқот ишлари билан танишиб чиқишимиз лозим.

Бизнинг замонавий жамиятимиз тез иқтисодий ва ижтимоий ўзгаришлар, глобаллашув, рақамлаштириш, янги бизнес моделлари, солиқ тўловчиларнинг ҳаракатчанлиги, пандемиядан тикланиш ва можаролар контексти билан боғлиқ турли муаммоларга дуч келмоқда. Натижада, ҳукуматлар ва солиқ органлари бутун дунё бўйлаб солиқ йиғишнинг инновацион усуллари ва фискал ресурслардан самарали фойдаланиш орқали солиқ интизомини мустаҳкамлаш орқали солиқ тизимининг самарадорлигини оширишга кўпроқ эътибор қаратишлари керак (Сирман ва бошқ., 2021). Баъзи мамлакатларда ҳукуматлар катта молиявий, маъмурий ва сиёсий ислохотларга, шунингдек, даромадларни сафарбар қилиш бўйича сезиларли яхшиланишларга эришдилар. Бироқ, бундай муваффақиятлар нотекис тақсимланган ва бошқалар учун сезиларли тўсиқларни келтириб чиқаришда давом этмоқда (Дом ва бошқ., 2022).

Амалга ошириш кўпгина ислохот стратегияларининг асоси бўлиб келган ва шундай бўлиб қолаверсада, ҳукуматлар бир вақтнинг ўзида кенгроқ ривожланиш мақсадларини илгари суриш билан бирга даромадларни кўпайтириш учун ижрони таъминлаш, ёрдам бериш ва ишончни мустаҳкамлаш чора-тадбирларининг оптимал мувозанатини аниқлашда жиддий муаммога дуч келишмоқда (Дом ва бошқ., 2022). Гарчи бу омилларнинг барчаси аниқ аҳамиятга эга бўлсада, уларни қандай қилиб яхлит тарзда бирлаштириш бўйича консенсусга ҳали эришилгани йўқ. Эҳтимол, жавоб турли хил контекстларда аниқ мақсадлар ва чекловларни белгилашга боғлиқ бўлиб, унда амалга ошириш, ёрдам бериш ва ишончни алоҳида стратегиялар эмас, балки бир-бирини тўлдирувчи сифатида кўриш мумкин (Дом ва бошқ., 2022).

Фуқаролар солиқ тўлашни ўз ҳукумати ва солиқ органлари билан муносабатларининг ажралмас жиҳати сифатида кўрадиган солиқ тўлаш маданиятини яратиш мамлакатларга барқарор, башорат қилинадиган ва барқарор фискал муҳитни, жамоат товарларини ва бойликларни тақсимлашни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга (Ваҳл ва бошқ., 2010). Буларнинг барчаси давлат ва фуқаролар ўртасида самарали ҳамкорлик мавжудлигига ва бу муносабатларда солиқ тизимининг ҳал қилувчи ролига боғлиқ. Ижтимоий шартномаларни мустаҳкамлаш нафақат солиққа риоя қилишни кучайтириш, балки барқарор ислохотларни сиёсий қўллаб-қувватлашни ривожлантириш ва янада самаралироқ, адолатли ва ҳисобдор солиқ тизимларини изчил таъминлашга қаратилган (Дом ва бошқ., 2022).

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Илгари олимлар солиққа риоя қилишни турли нуқтаи назардан аниқлаганлар. Жеймс ва Аллей (2002) фикрига кўра, солиқ қонунчилигига риоя қилишнинг энг оддий таърифларидан бири солиқ тўловчиларнинг солиқ қонунчилигига бўйсунуш даражасидир. Бундан ташқари, Жеймс ва Аллей (2002) солиқ тўловчининг хатти-ҳаракатларининг ҳуқуқий нуқтаи назаридан солиққа риоя қилиш қонуннинг ҳарфи ва руҳига мувофиқлиги нуқтаи назаридан кўриб чиқиши кераклигини тушунтиради. Психологик ва ижтимоий ёндашувдан фойдаланган ҳолда, Кирчлер (2007) солиққа риоя қилишни солиқ тўловчиларнинг солиқларни тўлашга тайёрлиги сифатида белгилайди, Ротх ва бошқалар (1989) солиқ қонунчилигига мувофиқ солиқ мажбурияти тўғрисида тўғри ҳисобот бериш сифатида солиққа риоя қилишни тавсифлайди. Инациус (2019) ва Ҳассан ва бошқаларга (2021) кўра солиққа риоя қилиш солиқ тўловчининг солиқ қонунчилигига риоя қилиш, ҳар йили даромадларини тўғри декларациялаш ва барча солиқларни ўз вақтида тўлаш қобилияти ва тайёрлигини англатади.

Солиқ тўловчилар нима учун солиқ қонунчилигига риоя қилишларини ёки уларга риоя қилмасликларини тушуниш келажакда солиққа риоя қилишнинг юқори даражасига эришиш ва фискал бўшлиқни самарали ҳал қилиш учун калит ҳисобланади (Саад, 2012). Солиқларга риоя қилиш ҳар доим ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлардаги кўплаб ҳукуматлар учун муҳим муаммо бўлиб келган, чунки ҳукумат давлат эҳтиёжларини қондириш учун зарур бўлган даромадларни топишдан манфаатдор (Мусимента ва бошқ., 2017). Солиқ қонунчилигини бошқариш кўплаб давлатлар учун кенг тарқалган муаммо бўлса ҳам, солиқ қонунчилигига риоя қилиш бўйича қарорларнинг сабаблари ҳар бир мамлакатда фарқ қилади. Палил (2010) каби олимлар бу ўзгаришни мамлакатлар солиқ қонунчилигини рағбатлантириш сиёсатини ишлаб чиқишда турлича ёндашувларни танлашини ва уларнинг ҳар бири турли солиқ қонунлари ва қоидаларига эга эканлигини таъкидлаш билан изоҳлайди. Бироқ, динамик муҳитни ҳисобга олган ҳолда, вақт ўтиши билан шартларнинг ўзгариши турли хил хулосаларга олиб келиши мумкинлигини ҳисобга олиб, солиқ қонунчилиги соҳасида доимий тадқиқотлар талаб этилади.

Солиқ тўловчининг турли мотивациялари солиққа риоя қилишнинг турли даражаларига олиб келади (Ваҳл ва бошқ., 2010). Бу фарқлар шахсий даражаларда намоён бўлади ва индивидуал шаклларни олади, чунки солиқ тўловчилар турли хил маданий контекстлардан, келиб чиқиши ва даромадлари, солиқ билимлари ва таълим даражаларига эга (Ҳассан ва бошқалар, 2021). Бундан ташқари, одамлар ўзаро алоқада бўлганда, улар ўзларининг тенгдошлари ва ўзлари таниш бўлган бошқаларнинг хатти-ҳаракатларини нусхалашга мойилдирлар. Бундан ташқари, солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасидаги ўзаро муносабатлар натижасида иккала томон ҳам тажриба (ижобий ва салбий) орттирилади (Миту, 2016).

Сўнгги бир неча ўн йилликларда солиқ тадқиқотчилари солиққа риоя қилиш хулқ-атвори, солиқ маънавияти ва солиқдан бўйин товлаш каби муаммоларни яхшироқ тушунишга ҳаракат қилишди. Уларнинг топилмалари хулқ-атвор иқтисодиёти назариясини назарий асос сифатида қўллаб-қувватлайди (Винсент, 2021). Ушбу тадқиқот йўналишига кўра, турли иқтисодий ва хулқ-атвор омиллари солиққа риоя қилиш қарорларига таъсир қилади. Хулқ-атвор иқтисодиёти назариясининг иқтисодий таркибий қисмлари солиқ тўловчиларнинг ҳисобланган даромадлар харажатлардан кўпроқ бўлганида риоя қилмасликка мойиллигини таъкидлайди. Мажбурлаш чоралари солиқ тўловчиларни қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳаракат қилишга ундаш воситаси сифатида қўлланилиши мумкин. Хулқ-атвор ёндашувига келсак, солиқ тўловчиларнинг солиққа риоя қилиш ҳақидаги турли хил тушунчалари уларнинг муносабатлари, кадриятлари, ахлоқи, эътиқодлари, маданияти, демографик хусусиятлари, тенгдошларининг таъсири, меъёрлари ва роллари билан боғлиқ (Винсент, 2021). Хулқ-атвор компоненти, шунингдек, солиқ тўловчининг ижтимоий-маданий муҳити таъсир қиладиган ижтимоий эффектлар деб ҳам аталади (Вебер ва бошқ., 2014). Ижтимоий-маданий омилларга ижтимоий меъёрлар, психологик омиллар, обрў, адолат ва тенгдошларнинг таъсири киради. Мажбурлаш чораларидан ташқари, психологик омиллар солиқ тўловчини солиқ тўламасликдан тўхтатиб қўйиши мумкин. Психологик омиллар одамларнинг аниқланиши ёки очикчасига шарманда бўлиш кўрқувидан келиб чиқади (Винсент, 2021).

Назарий иқтисодий моделга кўра, Аллингҳам ва Сандмо (1972) солиққа риоя қилишни ноаниқ вазиятларда масъул солиқ органларига ҳақиқий даромадни декларация қилиш қарори сифатида тавсифлайди (Бани-Халид ва бошқ., 2022). Ушбу моделдаги тахмин шундан иборатки, солиқ тўловчилар солиққа тортиладиган даромадларини минималлаштиришга уринишларида оқилона танлов қиладилар. Солиқ қонунчилигига риоя қилиш тўғрисидаги қарорлар, уларнинг риоя қилмаслик фойдалари ва харажатларини таҳлил қилишга асосланади. Шундай қилиб, унчалик катта бўлмаган жарима ва ушланиш эҳтимоли камлиги, риоя қилмаслик натижасида олинган фойда билан солиштирганда номувофиқ хатти-ҳаракатларга олиб келади. Нотўғри солиқ тўловчилар учун юқори аниқланиш эҳтимоли ва тегишли жазоларни яратиш орқали ҳукуматлар риоя қилмаслик оқибатлари унинг харажатларидан ошиб кетишини таъминлашга интилади (Ҳороднис, 2018). Ушбу моделга кўра, солиқ тўловчилар оқилона танлов қиладилар, худбинлик қиладилар ва пулларини сақлаб қолишга ҳаракат қиладилар. Бунда солиқ тўловчилар ўзларининг ялпи даромадларини тўғри декларациялаш ва солиқ суммасини тўлиқ тўлаш ёки тегишли равишда ялпи даромадларини кам ҳисобот бериш ва солиқларни тўлашдан бўйин товлаш йўли билан хавфсиз ёки хавфли танлов қилишлари мумкин. Бундан ташқари,

солиқ текшируви ўтказилмаса, солиқ тўловчининг даромадлари солиқ органлари томонидан текширилиши мумкин эмаслигини таъкидлаш муҳимдир (Вебер ва бошқ., 2014).

Олдинги тадқиқот солиқ тўловчиларнинг мувофиқлик қарорларини тушунтириш учун иқтисодий мулоҳазалар ёки юқори хавф-хатарлардан воз кечиш етарли эмаслиги ҳақидаги эмпирик далилларни тақдим этади (Сирман ва бошқ., 2021). Алм (2012) га кўра, солиққа риоя қилиш жумбоқини ҳал қилиш учун хулқ-атвор жиҳатлари керак. Шахслар ҳар доим ҳам тўлиқ маълумотга эга бўлган ҳолда оқилона ва иқтисодий танлов қила олмайди. Бундан ташқари, улар ҳақиқий харажатлар ва фойдаларни баҳолаш имконияти чекланган ва уларнинг хатти-ҳаракати турли ижтимоий контекстларда шаклланади (Сирман ва бошқ., 2021).

Европа Комиссияси (2017) маълумотларига кўра, ижро, яъни солиқ органининг тўлиқ ваколатларидан фойдаланган ҳолда солиқ тўловчиларни тўғри иш қилишга мажбурлаш солиқ органларининг солиқ тизимларининг адолатлигини ошириш борасидаги саъй-ҳаракатларида муҳим восита бўлиб келган ва бўлиб қолади. Бунга трансчегаравий ҳамкорликни йўлга қўйиш, самарали текширувлар ўтказиш, ахборот ва разведка маълумотларига эга бўлиш ва ўз вақтида тиклаш тартиб-қоидаларини ўрнатиш киради. Санкциялар солиққа тортиш учун ажралмас бўлса ҳам, улар ҳар доим ҳам биринчи танлов бўла олмайди. Ҳаддан ташқари қаттиқ солиқ тизими бизнесни расмийлаштиришга муҳим тўсиқ бўлиб, жарималар даражасини ошириш эса тескари таъсир кўрсатади. Шунинг учун, солиқ тўловчиларни репрессия қилиш ўрнига, уларни ихтиёрий равишда бажаришга тўсқинлик қилиш ва ундаш учун санкциялар қўлланилиши керак (Свистак, 2016).

Эмпирик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, солиқ тўловчиларнинг қарорларини фақат иқтисодий нуқтаи назардан тасвирлаб бўлмайди. Турли ёндашувларни ўз ичига олган ҳолда, биз солиқ тўловчиларнинг иррационал хатти-ҳаракатларини яхшироқ тушунишимиз ва самарали солиқ сиёсатини амалга ошириш учун воситалар тўпламини кенгайтиришимиз мумкин (Кирчлер, Муэҳлбачер ва бошқалар, 2007). Ўтган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мажбурлаш чораларининг кучайиши ноаниқ натижаларга олиб келади (Ҳороднис, 2018).

Сирман ва бошқаларнинг (2021) сўзларига кўра, солиқ тўловчилар томонидан рақобатчилар сифатида қабул қилиш ўрнига, солиқ органлари умумий мақсадларга эришишда ўзларининг шериклари сифатида кўришни мақсад қилишлари керак. Шу муносабат билан солиқ органлари солиқлар нима учун зарурлиги тўғрисида аҳолининг хабардорлигини оширишлари ва уларнинг давлат харажатлари билан боғлиқлигини таъкидлашлари керак. Шу сабабли, институтларга ишончни шакллантириш, жамият олдидаги масъулият ҳиссини тарбиялаш ва солиқ тўловчиларни ўз мажбуриятларини бажаришда қўллаб-қувватлаш солиқ органлари учун муҳим вазифалардир.

Ҳофманн ва бошқалар (2008) таъкидлашча, ўзаро ишонч муҳитида фуқаролар ўз-ўзидан ҳамкорлик қилади ва солиқ тизими ва солиқ органлари ҳақида ижобий тасаввурга эга. Шундай қилиб, институционал ишонч замонавий демократик давлатларнинг асосий хусусияти сифатида қаралиши мумкин ва ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий барқарорликни таъминлаш учун зарурдир. Шунингдек, институционал ишонч ихтиёрий сиёсат чоралари билан салбий боғлиқдир (Санале ва Лиотти, 2019). Батрансеа ва бошқаларга кўра (2019), ишонч ва ҳокимиятнинг кучи солиқларга риоя қилиш ниятини оширади ва турли иқтисодий, сиёсий, ижтимоий-демографик ва маданий келиб чиқиши бўлган мамлакатларда солиқ тўлашдан бўйин товлаш ниятини камайтиради.

Кирчлер ва бошқалар (2008) ишончни алоҳида солиқ тўловчилар ва ижтимоий гуруҳларнинг солиқ органлари чоралар кўриши ва умумий фаровонликни таъминлаши ҳақидаги идроки сифатида белгилайди. Илгари тадқиқотчилар ишончнинг ўзаро боғлиқ жиҳатларига ишора қиладилар ва ижтимоий ва ҳисоб-китоб ишончини фарқлайдилар (Ваҳл ва бошқ., 2010).

Фелд ва Фрей (2007) ва Ваҳл ва бошқалар (2010) солиқ тўловчиларни солиқ тўлашда содиқ ва ҳалол бўлишга нима ундаётганини тушунтиради ва солиқ тўловчилар солиқ органлари томонидан қандай муносабатда бўлишлари муҳимлигини, яъни психологик шартнома ва солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасидаги ўзаро ишонч ҳиссини таъкидлайди.

Кирчлер ва бошқаларга кўра (2008) ва Ваҳл ва бошқалар (2010), солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасидаги ўзаро ишонч синергетик фискал муҳитни яратади. Бир томондан, солиқ органлари солиқ тўловчиларнинг солиқларни ҳалол тўлашига ва шунга мос равишда уларга ҳурмат ва ҳушмуомалалик билан муносабатда бўлишига ишонишади; бошқа томондан, солиқ

тўловчилар солиқ органлари сифатли хизматлар кўрсатишига ва кейинчалик солиқларнинг адолатли улушини тўлашига ишонишади.

Винсент (2021) шуни тушунтирадики, шахнинг солиқ қонунларига бўйсуниб қарорига давлатнинг жамоат товарларига сарфлаган харажатлари таъсир қилади. Шу нуқтаи назардан, солиқ қонунчилигига риоя қилиш тўғрисидаги қарорлар солиқ тўловчиларнинг солиқ тўловлари эвазига оладиган имтиёзлари ҳақидаги тасаввурлари натижасидир.

Бароне ва Мосетти (2011) фикрига кўра, ҳукумат ресурсларни самарали тақсимласа, солиққа риоя қилиш яхшиланади. Бироқ, ҳукумат исрофгарчилик билан шуғулланса, солиқ тўловчилар норози бўлиши мумкин ва солиқ тўлашдан бўйин товлаш орқали ўч олишлари мумкин (Винсент, 2021). Бундан ташқари, солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасидаги ижтимоий масофани қисқартириш солиқ тўловчиларнинг солиқ юкини қабул қилишини ва уларнинг солиқ қонунчилигига риоя қилишини оширади (Сирман ва бошқалар, 2021).

Умуман олганда солиқ мажбуриятини бажариш бўйича хорижий тадқиқотлар турлича талқинда ифодаланган. Биз юқоридаги олиб борган адабиётлар таҳлилида тадқиқотларнинг кўпроқ ўрганиш аҳамиятли эканлигини гувоҳи бўлмоқдамиз.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ушбу тадқиқотимиз доирасида хорижий давлатларнинг солиқ қонунчилигини кучайтириш борасидаги тажрибаларини ёритишга ҳаракат қилдик. Муваффақиятли ва муваффақиятсиз ташаббусларни ўрганиб чиқиб, биз солиқ сиёсати ва маъмурияти учун қимматли тушунчаларни топдик. Ушбу тажрибалардан олинган сабоқлар солиққа риоя қилиш бўйича янада самарали стратегия ва амалиётларни ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Ишонч, ошқоралик, соддалик, рақамлаштириш ва мослашувчанлик муҳимлигини тушуниш ҳар қандай давлатда солиққа риоя қилишни яхшилашга интилишда муҳим аҳамиятга эга.

Дунё ривожланишда давом этар экан, ушбу сабоқларни қўллаш орқали ҳукуматлар ўзларининг солиқ тизимларини мустаҳкамлашлари, кўпроқ солиқ қонунчилигига риоя қилишни таъминлашлари ва келажак учун янада адолатли ва барқарор фискал муҳитни яратиш мумкинлиги аёнлашмоқда.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Allingham M. G., Sandmo A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3–4), 323–338. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(72\)90010-2](https://doi.org/10.1016/0047-2727(72)90010-2)

Alm J. (2012). Measuring, explaining, and controlling tax evasion: Lessons from theory, experiments, and field studies. *International Tax and Public Finance*, 19(1), 54–77. <https://doi.org/10.1007/s10797-011-9171-2>

Bani-Khalid T., Alshira'h A. F., Alshirah M. H. (2022). Determinants of Tax compliance intention among Jordanian SMEs: A focus on the theory of planned behavior. *Economies*, 10(2), 30. <https://doi.org/10.3390/economies10020030>

Barone G., Mocetti S. (2011). Tax morale and public spending inefficiency. *International Tax and Public Finance*, 18(6), 724–749. <https://doi.org/10.1007/s10797-011-9174-z>

Batrancea L., Nichita A., Olsen J., Kogler C., Kirchner E., Hoelzl E., Weiss A., Torgler B., Fooker J., Fuller J., Schaffner M., Banuri S., Hassanein M., Alarcón-García G., Aldemir C., Apostol O., Bank Weinberg D., Batrancea I., Belianin A., ... Zukauskas S. (2019). Trust and power as determinants of tax compliance across 44 nations. *Journal of Economic Psychology*, 74, 102191. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2019.102191>

Canale R., Liotti G. (2019). Fiscal rules compliance and trust in institution in Eurozone: The case of European Central Bank. *Panoeconomicus*, 66(1), 25–39. <https://doi.org/10.2298/pan160331015c>

Cirman A., Pahor M., Starček S. (2021). Addressing evasion and tax morale by educating young taxpayers. *EDUvision*38.

Dom R., Custers A., Davenport S., Prichard W. (2022). Innovations in tax compliance: Building trust, navigating politics, and tailoring reform. World Bank Publications.

E Hassan I., Naeem A., Gulzar S. (2021). Voluntary tax compliance behavior of individual taxpayers in Pakistan. *Journal of Financial Innovation*, 7. <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00234-4>

European Commission. (2017). European semester thematic factsheet taxation. Retrieved November 12, 2021, from https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-taxation-en_1.pdf

- Feld L. P., Frey B. S. (2007). Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation. *Law & Policy*, 29(1), 102–120. <https://doi.org/10.2139/ssrn.900366>
- Hofmann E., Hoelzl E., Kirchler E. (2008). Preconditions of voluntary tax compliance: Knowledge and evaluation of taxation, norms, fairness, and motivation to cooperate. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 216(4), 209–217. <https://doi.org/10.1027/0044-3409.216.4.209>
- Horodnic I. A. (2018). Tax morale and institutional theory: A systematic review. *The International Journal of Sociology and Social Policy*, 38, 868–886. <https://doi.org/10.1108/ijssp-03-2018-0039>
- Inasius F. (2019). Factors influencing SME tax compliance: Evidence from Indonesia. *International Journal of Public Administration*, 42(5), 367–379. <https://doi.org/10.1080/01900692.2018.1464578>
- James S., Alley C. (2002). Tax compliance, self assessment system and tax administration. *Journal of Finance, and Management in Public Services*, 2(2), 27–42.
- Kirchler E., Hoelzl E., Wahl I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210–225. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.05.004>
- Kirchler E., Muehlbacher S., Kastlunger B., Wahl I. (2007). Why pay taxes? A review of tax compliance decisions (International Center for Public Policy Working Paper Series 07-30). International Center for Public Policy.
- Mitu N. E. (2016). Taxpayer behaviour: Typologies and influence factors. *Revista de Ştiinţe Politice. Revue des Sciences Politiques*, 49, 77–87.
- Musimenta D., Nkundabanyanga S. K., Muhwezi M., Akankunda B., Nalukenge I. (2017). Tax compliance of small and medium enterprises: A developing country perspective. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 25, 149–175. <https://doi.org/10.1108/jfrc-08-2016-0065>
- Palil M. R. (2010). Tax knowledge and tax compliance determinants in self assessment system in Malaysia [Doctoral dissertation]. University of Birmingham.
- Roth J. A., Scholz J. T., Witte A. D. (1989). *Taxpayer compliance* (Vol. 1). University of Pennsylvania Press.
- Saad N. (2012). Tax Non-Compliance behaviour: Taxpayers’ view. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 65, 344–351. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.132>
- Swistak A. (2016). Tax penalties in SME tax compliance. *Financial Theory and Practice*, 40(1), 129–147. <https://doi.org/10.3326/fintp.40.1.4>
- Vincent O. (2021). Assessing SMEs tax non-compliance behaviour in Sub-Saharan Africa (SSA): An insight from Nigeria. *Cogent Business & Management*, 8(1), 1938930. <https://doi.org/10.1080/23311975.2021.1938930>
- Wahl I., Kastlunger B., Kirchler E. (2010). Trust in authorities and power to enforce tax compliance: An empirical analysis of the “slippery slope” framework. *Law & Policy*, 32(4), 383–406. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9930.2010.00327.x>
- Weber T. O., Fookan J., Herrmann B. (2014). *Behavioural economics and taxation*. European Commission Taxation Papers.